

Civîna Hewlêrê

Civîna Kurmancî ya 58an vê carê li Hewlêrê, paytexta başûrê Kurdistanê, di navbera rojên 21 - 28.05.2016an de li dar ket.

Hewlêr bajarekî gelekî kevn e û xwedî dîrokeke dûr û dirêj e. Despêka wê, li gor hindêk çavkaniyan, diçe heta 7-8 hezar salî berî niha. Navê wê di dema sumerîyan de wek Urbîlûm derbas dibe. Ev nav di dema asûrîyan de bûye Urbîlîm û piştî Arbêla. Bi dû re, di zimanê suryanî de bûye Arbêl, bi erebî Erbil û ji wir jî di kurdî de bûye Hewlêr /Hewlêr.

Hewlêrê di bin destê sumerîyan, asûrîyan, medîyan, axîmenîdîyan, makedonîyan, partîyan, sasanîyan, selçûq û osmanîyan de roleke mezin lîstîye. Bûye devereke gelekî girîng û stratejîk. Bi wext re bûye bajarekî pirrengî, hembêza xwe ji gelek netewe û diyanetan re vekirîye. Niha tê de ev pîrmeteweyî û pirdînî her berbiçav e. Neteweyên cuda cuda û dîn û diyanetên cihêreng her bi hev re wek bira dijîn. Bajar nimûneyeke gelekî baş ya pêkvejiyanê dinimîne.

Desthilatdariya kurdî dixebite ku ev pêkvejiyana her berdewam be, hevwelatîyên wê û yên başûrê Kurdistanê her di vê rêyê de tédikoşin û nişan didin ku ji vê prensîpê nehêne xwarê.

Me bi dirêjahîya civînê ev hewa tenefus kir, di vê atmosferê de, bi kar û xebata xwe ve mijûl bûn. Di gel xeteriyên terorê, gefa Da'îşê û krîza aborîyê em bi serbilindî li wir man û bi serbilindî vegeyriyan. Lê dilê me ma her li wir, di gel birayên me.

Di vê civînê de li ser babetên tével yên wek Balindeyên Kurdistanê, Faûna (heywan), Flora (gulûgiya), Termînolojîya pizîşkî, Çêkirina benî, bastêq û helîlan, Hin peyvên kêmnas/ nenas û Peyvên ji pirtûkên Xelîfe Üsiv hat kar kir.

Ev hevalên han di civînê de beşdar bûn: Rênas Awdal (Zaxo), Mistefa Aydoğan (Mêrdîn), Omîdê Mistefayê Celalî (Bazîd), Lezgînê Çalî (Barzan), Elişêr (Wan), Ehmedê Dirihî (Çewlik), Hemîd Kiliçaslan (Mêrdîn), Eyûb Kiran (Qerejdax), Mehmûd Lewendî (Qerejdax), Emîn Narozî (Batman), Fadi Omer (Dihok), Zinar Soran (Dêrik), Têmurê Xelîl (Rewan), Îsmail Şahîn (Sêmel), Reşo Zilan (Agirî).

Encamên xebata civînê li jêrê tene pêvkêş kirin.

Termsaziya pizîşkî bi kurdî

- V -

Amadekar: Lezgînê ÇALÎ

kurdî	turkî	fransîzî	îngilîzî
kîmyaçare	kemoterapi	chimiothérapie	chemotherapy
kur	erkek çocuk, oğlan	garçon	boy
kurî	eksen	axe	axis
laşnasî	anatomi	anatomie	anatomy
mîrxîçik, mîrkute, mîrkutok, xwiriyên avî	suçiçeği	varicelle	chicken pox
hinavbînî	endoskopi	endoscopie	endoscopy
hinavbînk	endoskop	endoscope	endoscope
navdilkulî	endocardit	endocardite	endocarditis
neberdêrî	kısırlık	infertilité	infertility
neşterkar	cerrah	chirurgien	surgeon
neşterkarî	operatörlük, cerrahlık, cerrahlık ilmi	chirurgie	surgery
tanedêr	pirojenik olmayan, hararet oluşturmayan	non pyrogène	nonpyrogenic
nîşan	işaret	signe	sign
nûciwan	genç	adolescent	adolescent
nûza	yenidoğan	nouveau-né	neonate
nûzayane	neonatal	néonatal	neonatal
pizîşkê çavan	göz doktoru	ophtalmologue	ophthalmologist
pizîşkîya çavan	göz doktorluğu	ophtalmologie	ophthalmology
pankurm	tenya	ténia	tape worm
panpejîk	birkaç ülkeye yayılan, yaygın	pandémique	pandemic
pizîşkê zarokan	çocuk doktoru, pediatrist	pédiatre	pediatrist
pizîşkîya zarokan	pediatri, çocuk doktorluğu	pédiatrie	pediatrics
pejîk, şof	salgın hastalık	épidémie	epidemy
pejîknas	epidemiyolojist	épidémiologiste	epidemiologist
pejîknasî	epidemiyoloji	épidémiologie	epidemiology
perçivtin, perçifin	ödem	œdème	oedema
perçivtî, perçifî	ödemli	œdémateux	oedematous
perdemêjî	beyin zarı	méninge	meninges
perdemêjîkulî	menenjit	méningite	meningitis
pest	basınç	pression	pressure
pesta xwînê	tansiyon	tension	blood pressure
pesta çavî	göz tansiyonu	tension oculaire	intraocular pressure
pestandî	sıkıştırılmış	pressurisé	pressurized
pestandin	sıkıkmak, basıncını ayarlamak	pressuriser	to pressurize
pestpîv	sfigmomanometre, barometre	sphygmomanomètre, baromètre	sphygmomanometer, barometer
pis	erkek oğlan	fiis	son
pişkûlî, sîkulî, pişkûlî, satilcan	pnemonit, akciğer iltihabı, zatürye	pneumonie	pneumonitis
pizîşk	doktor	docteur	physician
pizîşkî	tıbbi	médical	medical
pizîşkî	tıp	médecine	medicine (science)
riskîyan	sedimentasyon	sédimentation	sedimentation of a solution, sedimentation
saxlem, tendurist	sağlıklı	sain, en bonne santé	healthy
saxlemî, tenduristî	sıhhiye, sağlık	santé	health
şilemenî	sıvı, akıcı	liquide	liquid
sinêle, sengele	genç, delikanlı	adolescent	teenager

sinêletî	gençlik, delikanlılık	adolescence	teenage
sîngkulî	zatürriye	pneumonie	pneumonia
şîrxwerî	bebeklik dönemi	petite enfance	infancy
şîrxwer, berşîr, pit	bebek	bébé	infant
sorgok	alyuvar	érythrocyte, hématie	erythrocyte
sorîlank	dölüt, fetus	foetus	fetus
spîgok	akyuvar	leucocyte	leukocyte
stewr	steril	stérile	sterile
stewrandin	1. sterize etmek, 2. sterilizasyon	1. stériliser, 2. stérilisation	1. sterilize, 2. sterilization
stewrî	sterilik	stérilité	sterility
şû, mêr	koca	mari	husband

Faûna

Semender, beq, req, kûsî

Amadekar: Eyûb SÎNAN KIRAN

SEMENDER

kurdî	latînî	tirkî	fransizî	îngilizî
semenderê Colemêrgê	<i>neurergus strauchi</i>	Hakkari semenderi	salamander de Hakkari	Hakkari's potted newt
semender	<i>salamandra salamandra</i>	lekeli semender	salamander de feu	fire salamander
semenderê Ürmîyê	<i>neurergus crocatus</i>	Ürmiye semenderi	salamander d'Ourmieh	Lake Ürmiya newt
semenderê Kurdistanê	<i>neurergus microspulotus</i>	Kürdistan semenderi	salamander du Kurdistan	Kurdistan newt

Semenderê Colemêrgê
Neurergus strauchi

Semender
Salamandra salamandra

Semenderê Ürmîyê
Neurergus crocatus

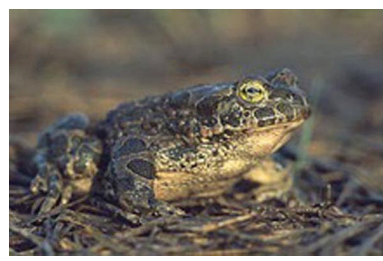
Semenderê Kurdistanê
Neurergus microspulotus

BEQ, REQ Û KÛSÎ

kurdî	latînî	tirkî	fransizî	îngilizî
beqa bibelalûk	<i>bufo bufo</i>	sigilli kurbağa	crapaud commun	common toad
qurqurk	<i>bufo viridis</i>	gece kurbağası	crapaud vert	the european green toad
beqa dara	<i>hyla arborea</i>	ağaç kurbağası	rainette verte	common tree frog
beqseydik, beqa kesk	<i>hyla savignyi</i>	yeşil kurbağa	rainette européenne	european tree frog
beqa golan, beqbelûsk	<i>rana ridibunda</i>	ova kurbağası	grenouille rieuse	marsh frog
beqa xetxetî	<i>rana camerani</i>	şeritli kurbağa	grenouille zébrée	stripped frog
req, sêlak		su kaplumbağa	tortue d'eau	pond turtle
reqê golan	<i>mauremys caspica</i>	hazer çizgili kaplumbağa	tortue de la mer Caspienne	Caspian turtle
reqê deqdeqî	<i>emys orbicularis</i>	benekli kaplumbağa	cistude	European pond turtle
reqê Feratê	<i>rafetus euphraticus</i>	Firat kaplumbağası	tortue d'Euphrate	Euphrates softshell turtle
kûsî	<i>testudo graeca terrestris</i>	tosbağa	tortue, tortue terrestre	common tortoise

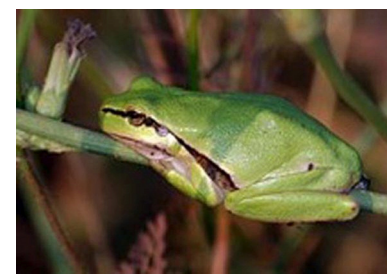
Beqa bibelalûk
Bufo bufo

Beq Qurqurk
Bufo viridis

Beqa dara
Hyla arborea

Beqseydik, beqa kesk
Hyla savignyi

Beqa golan, beqbelûsk
Rana ridibunda

Beqa xetxetî
Rana camerani

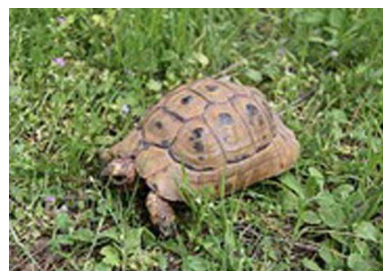
Reqê Golan
Mauremys caspica

Reqê deqdeqî
Emys orbicularis

Reqê Feratê
Rafetus euphraticus

Kûsî
Testudo graeca terrestris

Hin berhemên ji tirî

Amadekar: Hemîd KILIÇASLAN

Ez li mala Hecî Mihemed Bakay bûme mêvan û min pirsra mahsera - miştaxa ji Hecî û xanima wî kir. Mala Hecî li gundê Misûriyê di nav rez û erdê bav û kalên wan de, bi awayekî nûjen hatibû avakirin. Bi dilovanî heciyê (72) heftê û du salî û xanima wî Rûqiye ya ku di heman jiyê de bû, dest pê kirin, ji me re mijara kewdan, miştaxa û çêkirina benî û bastêqê vekirin. Qin bi qinê ve dikirin. Gava min li wan guhdarî kir, ew hest bi min re çêbû ku her wekî ez li nav rez im û me dest bi çêkirina benî - sîncoq û bastêqê kiriye. Carinan xanima Hecî, xwe li gemê dida û dikudand ku beniyên xwe di pelûlê de bike, lê Hecî bergiya wê dibirî û digot "hela raweste em hê nehatine wî delavî". Her weha me roja 17ê gulana 2016an şevbuhêrkeke bi dilê xwe derbas kir.

Ji xwe tiriyê baş û xweşik di ber re dihêt çinîn û dihere bazarê. Payiza paşin ew tiriyê ku nehatiye hevdan di mêwê de mayî, ketober dihêt hevdan. Navê wê hevdanê çinîn e. Helbet ew tirî bêtir tiriyê mezrone, yê şîreyê ye û di payiza paşin de, di mêwê de û wek efara tirî, bi yek qutfên di mêwê de dimînin re ketober dihêne hevdan.

Dema em tiriyê mayî tevî berhev dikin, diçin, em tînin miştaxa, dixin kîsan an telîsan, diesirînin, diguvêşin, ji bo ew keşmûna mayî baş zuha bibe, em wan guvişkên keşmûnê dixin mengenyê diguvêşin da av tê de nemîne, zuha bibe.

Ew şîreya ku me ji tirî wergirti, em dixin neqran. Li gora pîrbûna şîreyê em hinek axa sipî dixin nav, tevlê dikin. Ew axa sipî ji bo dawerivandin û sipîkirina şîreyê ye. Bi gotineke din şîreya tirî bi wê axa sipî rafîne dibe. Navêkî din yê wê axa sipî, axa dîmsê ye.

Em paşê şîreya xwe dikewidînin. Kewidandin nîvkelfî kirin e. Di wê nîvkeliyê de, dema gemara di nava şîreyê de ya bi ser dikeve, agir ji binê neqrê vedikişînin, em wê şîreya nîvkelfî heta ku sar bibe, bicemide, di nav re tev didin, li hev dixin, bi vî awayî ew gemar dadinîsile, xwe bera binî dide.

Dema şîre sar bû, cemidî û gemarê xwe bera binî da, em di ser re ya paqij diparzinînin, em wê şîreya paqij vedigerînin neqreke din, ji nuh ve agir dixin bin. Heta bi kel were, em dikelînin, dema bikele kef bi ser dikeve, em cara duduyan wê kefê ji ser diqêşêrin, em wê qeşartîne bi kevgîrê dikin.

Ger ew şîre ji bo bastêqê be, em hinek ard-arvan tev lê dikin, ya ji bo benîyan be ardê wê hinekî zêdetir e, qalindtir dibe.

Tasa yendo, ew tasa bi çembilê dirêj, ji me re tasa pîvana şîreyê ye. Wê şîreya arvan li nav ketî, ji bo nebe girêk, em di safokekê re diparzinin, li safokê dixin. Em wê şîreya paqij ku di safokê re hatiye parzinandin dîsa dixin neqra, didin ser êgir û heya dikele tev didin. Piştî kel pêket em hêdî, hêdî agir ji binê neqrê dibirin. Carinan em sêlekê dikin navbera êgir û neqrê û carinan em agir ji binî vedikişînin, da zêde nekele û nebe girêk û neşewite.

Dema pelûla me hazir bû, destpêkî em ji bo bastêqê bi kar tînin. Paçikên hêzar an naşor, cabonê baş ku me amade kirine, em du tasên yendo bera ser paçikê bastêqê didin, du kes wê pelûlê bi hosteyî li ser wî paçikî li hev vedigerînin û tenik lê belav dikin. Dema hê pelûl germ e em tenik di paçikê didin, em nahêlin qalind bibe. Bastêqa peltenik û sipî ya baş e.

Benî-sîncoq ji bo yê nîvkelfî ye. Pelûla beniya hinekî qalindtir ango tîrtir e. Ji bo tîrtir bibe hinek arvanê zêde dikeve nav. Em berê gwîzên xwe yê malê, ger xwe-malî tune bin yê kirrîne, yê qenc em berî şkenandinê demekê dixin nav avê. Di avê de êvarekê an çend saetan dihêlin da ku di şkenandinê de qin hûr nebin. Em gwîzên xwe dişkênin, qinên xwe darvedikin, benikên qin pê ve darvekirî, bi aqûlan ve girêdidin, bi dar de dikin. Aqûl ew darikên serê wan çetelî ne û ji bo bidardekirinê bi kêr in. Li gora qalindbûnê em carekê an çend caran wan gwîzên darvekirî ku aqûl bi serê benikê beniya ve girêdayî, di pelûlê de dikin. Ew pelûla ji ber benî û bastêqê dimîne û nema bi kêr tê bera teştêkê an ser sinîyekê didin hinekî zuha dikin. Di pey re em bi kêran dîlim dîlimî dikin û wek kesme em hiltînin.

Ev pêzanînen ku min ji Hecî Mihemed û mala wan wergirti anî û ji muxtarê Misûriyê, ji Mehmet Bakay re xwend da ku kêmaniyan bibînim û li agahdariyên xwe zêde bikim. Muxtarê me yê hêja pîrr dilşad bû kêfa xwe gelekî anî û got; mala te ava te hemî tişt qin bi qinê vekiriye, pesnê nivîsa min da. Lê dîsa ji hin tişt min ji muxtarê xwe wergirti. Ez wan ji li vir pêşkêşî we hêjayan dikim.

Me berê, tiriyê xwe yê şîre li ser tahteke ku hewdekî ji keviran di binyê re çêkirî radixist. Me li ser wê tahtê di telîs û kîsan de ew tiriyê xwe diguvaşt. Ava wî tiriyî ango şîreya ji kîsan diherikî, dikete wî hewdî. Me ji wir bi satilan ew şîre bera neqran dida û dikewidand. Lê nuha em hewdên ji betonê çêdikin. Kewidandin yanî şîrgermî kirina şîreyê ku nîvkelfî dibû û qirş gemar bi ser diket. Me bi miqêşê ew gemar ji ser digirt. Me ew herrî, gemara ku ji şîreyê diqêşart dixiste kîsan û bi dar de dikir. Me satilek datanî binî ku ew av, şîreya ji kîs

dadinîsîlî careka din li neqrê vedigerand. Ew herrî û pîrrîka di kîs de mayî êdî ya avêtinê bû, me dirijand. Kîsên xwe dişûst û ji bo bikaranîna careke din hiltanî.

Min ji muxtar pirsra miqêşê kir; got doxa wê dirêj, serê wê fireh, girover û qulqulî ye ku bi wê kef û gil û gemar ji ser şîreyê digirtin ango wek Hecî Mihemed gotî diqêşartin. Tişt min jê fehm kir, kevgîra mezin e.

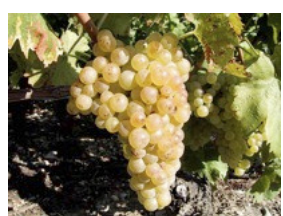
Her weha, muxtarê dilovan, kar û berpirsiyariyên xwe hemî li aliyekî hişt û bi pirsên min ve daket. Dilê xwe bijand vê xebata hêja û xwest ji dil alikariya min bike. Bi berdewamî, tevdan-lihevixistina şîreyê gelekî girîng dît ku divê bihête nivîsandin. Dema me ardê xwe, arvan diavêt nav şîreyê, me dest bi tevdanê dikir. Hem agir di bin neqrê de ye û hem jî em li ser hev bi darekî şîreyê li hev dixin. Divê agir nerm be, yanî ne agirekî gûrr be û li ser hev ew şîre were tevdan, lihevixistin. Darikê pelûlê, ew darê ku pê pelûlê li hev dixin, darekî wek doxa merrekê ye, serê wî befsîkî, pan e. Serê wî darê befsîkî carinan bi sifir ango bi paxir dihate kiras kirin da ku tama pelûlê xera neke. Em her serê wî darikê pelûlê li binê neqrê dibin û tînin da ku binî negire, nebe girêk û neşewite.

Beran, bêcik: darikên mêwan qul dikirin û darikên ziravtir tê re derbasdikirin, dixistin temtêla tişt û tebayên dilên wan dixwest, qinên gwîza dixistin qirîka wan, bi gwîzan dixemilandin û di pelûlê de dikirin. Wek: beran, mirov, dîk hwd.

Qumaşk: Bi çirpiyên ji hinarê yan ji belalûkê şivên nerm wek sê xelekên girover di ser hev re li darikên silêvî li hev suwar dikirin. Dîsa bi gwîzan guluk pê ve dikirin, dixemilandin, çend caran di pelûlê dadikirin. Dibû selikeke ji pelûlê û ji gwîzan, pê dilê zarokan şad dikirin û carinan hundurê wê ji bi qin û çerezan dadigirtin.

Mewij: Tiriyên di rez de dimînin didin hev, berhev dikin. Helbet tiriyên mewîjan cihê ye. Jê re tiriyê cînas dibêjin. Cînas cureyekî tiriyên xweşik e, baş e, zû digihê, namîne payiza paşin. Tiriyên mayî diçin, tînin li miştaxan radixin, libên xerabe jê dîneqînin. Yê paqij û neqandî bi hinek zeyta zeytûnan û ava bi ariya êzingan kelandî, dişon û dixin selikên çirpî. Ew tiriyên mewîjan yê paqij û neqandî, di wê sepetê de dikin û li miştaxan radixin. Heta ew tirî zuha bibe li ser miştaxan raxistî dimînin. Zuhabûn, li gora tîna rojê, ji hefteyekê heta bi deh rojan diajo. Piştî zuha bû, didin hev dîsa dixin selikan û ava paqij lê dikin, dişon. Piştî şûştinê li ser paçikên paqij radixin heta zuha dibe. Piştî zuhabûnê li serradê dixin, ji darik û kirşan paqij dikin û hiltînin.

kurdî	tirkî	fransîzî	ingilîzî
dema kergê: dema mehserê	bağbozumu zamanı	période des vendanges	vintage season
mehser, masere, isle, ûsil, îsir	şirahane, üzüm şirasının çıkarıldığı yer	pressoir à raisin, emplacement du pressoir	the place where grapes are crashed to produce syrup
mehsere	üzümün sıkılarak şirasını çıkarma işlemi	pressurage	crashing or squeezing of the grapes to produce syrup
miştaxe	üzüm kurutma yeri	emplacement du séchage des raisins	a place where grape are left to dry in order to produce raisin
kewidandin	üzüm şirasını ısıtmak	bouillir le jus de raisin	to boil the grape juice
tiriyê mezrone	şıra üzümü	chasselas	chasselas
qutîf, çirtim, siqil, tilmist	cıngıl	grapillon	a part of a cluster
şîre	şıra	jus de raisin pressé	concentrated syrup
efara tirî: paşerok	bağ bozumu artığı	résidus de vendanges	leftover of harvest
esirandin, givaştin	sıkmak	presser, pressurer	to squeeze
keşmûn, pap, simarte, sîmirte	posa	lie de raisin	dregs
neqir, niqre, dist	büyük kazan	chaudron	large cauldron
moçik	uzun saplı tas	louche	big and deep ladle
naşor, cabon, japon, çapon	amerikan bezi	éttoffe en coton blanc	american cloth
aqûl, heçik, çelake	çengel	crochet, croc	hook
miqêş, kevgîra mezin	büyük kevgir	grand écumeiro	large skimmer
tiriyê cînas	cins üzüm	variété de raisin de qualité	a noble sorts of grape
qin, kakil	ceviz, badem gibi yemişlerin içi	cerneau	kernel

Tiriyên mezrone
chasselas grapes

Helîl - kesme-pelît-peksîmet : confection or delicacy made of grape juice and flour

Mewij: raisin

Dims - mot-doşav - dîfs: boiled grape juice

Benî - meşlûr - orcix - sicûq - sincix - kome - şaran: confection of nuts dipped in grapes juice

Bastêq: fruit pulp dried in thin layers

Balindeyên li Kurdistanê

- II -

Amadekar: Îsmâil TAHA ŞAHÎN

kurdi	latîni	tirkî	fransîzi	îngilizî
başkulok	<i>saxicola torquata</i>	taş kuşu	tariet pâtre, traquet pâtre	african stonechat
serqelûnk, belg, qîrik	<i>phoenicurus ochruros</i>	kara kızılkuayruk	rouge-queue noir	black redstart
bilbil, hizar	<i>lusciniâ megarhynchos</i>	bûlbûl	rossignol	nightingale
dûvsork, kurîsork, dûvsoran, bûkesor, dûbilindik, dûlesorik, kurîrepînk, kurîfitînk, terîsorik, dwîhelînk, pitpitok, pit, boqsor	<i>cercotrichas galactotes</i>	çalı bûlbûlî, pas renkli çalı kızıl gerdanî	agrobate roux	rufous, tailed scrub robin
bersorik, berçêlsorik, binhefsorik, behefsorik, bûksoran, cwîsorik, melak, melasorik, qurimdar	<i>erithacus rubecula</i>	kızılgerdan	rouge-gorge	european robin
bindehlok	<i>cettia cetti</i>	kamîş bûlbûlî	fauvettes des roseaux, phragmite, bouscarle de cetti	cetti's warbler
xiçik	<i>acrocephalus melanopogon</i>	bıyıklı kamîşçın	lusciniolâ à moustaches	moustached warbler
çûçeşîn	<i>hippolais pallida</i>	ak mukallit	fauvette pâle	eastern olivaceous warbler
serreşik	<i>sylvia atricapilla</i>	karabaş ötleğen	fauvette à tête noire	eurasian blackcap
hejîrok	<i>sylvia borin</i>	boz ötleğen	fauvette des jardins	garden warbler
têltênbûrik	<i>scotocerca inquieta</i>	sûrmeli çalı ötleğeni	dromoiqûe vif argent	streaked scrub warbler
sîçipk	<i>phylloscopus trochilus</i>	söğütbûlbûlî	pouillot fitis	willow warbler
çirkone, çilmêrik, çilmêre, dehlîk, bintanik, wincik	<i>phylloscopus collybita</i>	bayağı çıvgın	pouillot véloce	common chiffchaff
çeççeçok, kezanok, çixçixk, çikçikan	<i>muscicapa striata</i>	benekli sinekkapan	gobe-mouche gris	spotted flycatcher
belakîtik, gumgumî	<i>ficedula albicollis</i>	halkalı sinekkapan	gobe-mouche à collier	collared flycatcher
poşîreşk, mamreşik, êtîmok:	<i>parus major</i>	büyük baştankara	mésange charbonnière	great tit
serşînk, seraşînok, xecxecok	<i>parus caeruleus</i>	mavi baştankara	mésange bleue	eurasian blue tit
pisipik, tilxwerk, dûvçinarik	<i>remiz pendulinus</i>	bayağı çulha kuşu	rémiz penduline	eurasian penduline tit
berkute, belîkute, berkure, belîşte, fiştik, toteber, toteberk	<i>sitta tephronota</i>	büyük kaya sıvacı kuşu	sittelle des rochers	persian nuthatch
kevîrhilperk, teyirkê kevran	<i>tichodroma muraria</i>	duvar tırmaşık kuşu	grimpeur échelette	wallcreeper
çirçirok, çirçirk, çirçiradînk, garisok, cit, diç, sîlîl, hinbank	<i>emberiza calandra</i>	tarla kiraz kuşu	bruant proyer	corn bunting
çûka zer, zerwêleyê cehan, beyarok, çîçilo, çûkzer, çûçezzer, tûtre'êl, zerolî, berzere	<i>emberiza melanocephala</i>	kara başlı çinte	bruant mélanocéphale	blackheaded bunting
kezwankelotik	<i>coccothraustes coccothraustes</i>	bayağı kocabaş	gros-bec, casse-noyaux	hawfinch
zengulîtik, zengilok, zengulîlat, zengilîle, kilîlmilîl, belingosik, serxûnik	<i>carduelis carduelis</i>	saka kuşu	chardonneret élégant	goldfinch
serstîrik, çûçika têvrîyan	<i>carduelis cannabina</i>	keten kuşu	linotte mélodieuse	common linnet
sivyankê çolê	<i>passer hispaniolensis</i>	söğüt serçesi	moineau espagnol	spanish sparrow
sêdidank	<i>petronia petronia</i>	kaya serçesi	moineau soulcie	rock sparrow
reşîşik, zerzûrî, gwîbijînk, reşwêle, reşolî, reşçêle	<i>sturnus vulgaris</i>	sığircik	étourneau sansonnet	starling
teyirkulî, xezayî, xezayîk, xezalok	<i>sturnus roseus</i>	ala sığircik	étourneau roselin	rosy starling
zerwêle, zerwêleyê şamî, zerwêlê xatûnî, zerêle, pîropîro, tuyotuyo, tiyopiyo, silobapîro	<i>oriolus oriolus</i>	bayağı sarıasma	loriot d'Europe	eurasian golden oriole
qîrgurg, qira kelexan, qijak	<i>corvus corax</i>	karakarga	grand corbeau	common raven
qelereşk, kelebeş	<i>corvus corone</i>	leş kargası	corneille noire	carrion crow
qîr, qirika belek, qîrbelek, qelegewir, qîrgewrik	<i>corvus cornix</i>	başlıklı karga	corneille mantelée	hooded crow
qîrereşka ziyanan, qîrereşik, qellexirab, qellexurav	<i>corvus frugilegus</i>	ekin kargası	corbeau freux	rook
qijqelank, qelqîşk, qelespîk, qelebask, qijqel, dûvdirêj, qijok	<i>pica pica</i>	avrupa saksaganı	pie bavarde	eurasian magpie
şirkak, kîrkak, kîrkewk, çilkak, alik	<i>garrulus glandarius</i>	bayağı alakarga	geai des chênes	eurasian jay
qaqîşk, qelqîj, qelqîjk, qijyank, qaqwîşk	<i>pyrrhocorax</i>	kırmızı gagalı dağ kargası	crave à bec rouge	chough
Balindeyên malî				
mirîşk	<i>gallus gallus domesticus</i>	tavuk	poule	chicken
'elok, 'elelok, culux, qulî, qulîqulî, antax, mirîşka şamî, şamî, hindî	<i>meleagris gallopavo</i>	hindi	dindon sauvage	turkey
mirîşka fir'ewnî	<i>numida meleagris</i>	yabani beçtavuğu	pintade de numidie	helmeted guineafowl
Hin bilindeyên biyanî yê naskirî				
tawîs	<i>afropavo congensis</i>	tavus	paon	peacock
totîk, tûtîk, tolî	<i>psittacula krameri</i>	papağan	perroquet	parrot
kerdîkil	<i>Struthio camelus</i>	devekuşu	autruche	ostrich

başkulok -
saxicola torquata

serqelûnk, belg, qîrik -
phoenicurus ochruros

bilbil, hizar -
luscini megarhynchos

dûvsork, kurîsork,
dûvsoran, bûkesor,
dûbilindik, dûlesorik,
kurîrepînk, kurîfitînk,
terîsork, dwîhelînk,
pitpitok, pit, boqsor -
cercotrichas galactotes

bersorik, berçêlsorik,
binhefsorik, behefsorik,
bûksoran, cwîsorik, melak,
melasorik, qurimdar -
erithacus rubecula

bindehlok -
cettia cetti

xiçik -
acrocephalus melanopogon

çûçêşîn -
hippolais pallida

serreşîk -
sylvia atricapilla

hejîrok -
sylvia borin

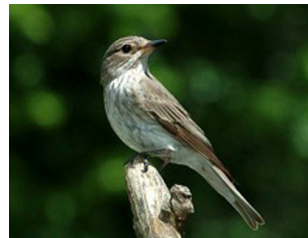
têltenbûrik -
scotocerca inquieta

sîçîpk -
phylloscopus trochilus

çîrkone, çîlmêrik, çîlmêre,
dehlîk, bintanik, wincik -
phylloscopus collybita

çeqçeqok, kezanok, çixçixk,
çikçikan -
muscicapa striata

belakîtîk, gumgumî -
ficedula albicollis

poşîreşk, mamreşîk, êtmok -
parus major

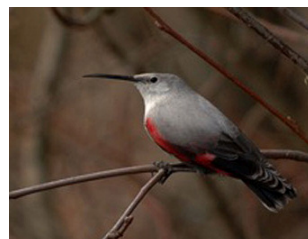
serşînk, seraşînok, xexxecok -
parus caeruleus

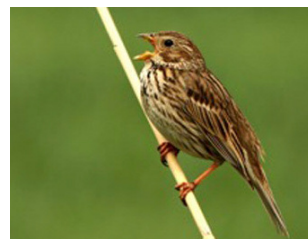
pisîpîk, tilîxwerk, dûvçinarîk -
remiz pendulinus

berkute, belîkute, berkure,
belîşte, fiştîk, toteber, toteberk -
sitta tephronota

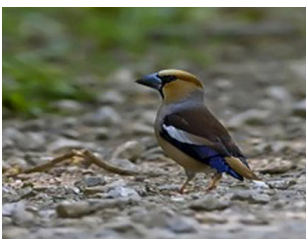
kevîrhîlperk, teyîrkê kevran -
tichodroma muraria

çîrçîrok, çîrçîrk, çîrçîradînk,
garîsok, cî, diç, sîlîl, hinbank -
emberiza calandra

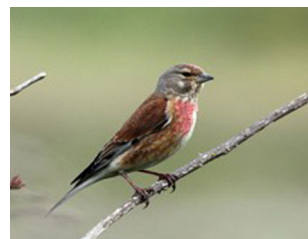
çûka zer, zerwêleyê cehan,
beyarok, çîçîlo, çûkzer, çûçezzer,
tûtre'êl, zerolî, berzere -
emberiza melanocephala

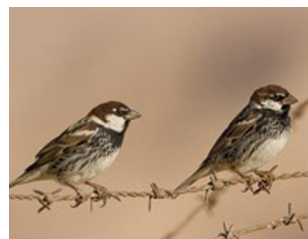
kezwaneklotîk -
coccothraustes coccothraustes

zengulîtîk, zengîlok, zengulîlat,
zengîlîle, kilîmilîl, belîngosîk,
serxûnîk -
carduelis carduelis

serstîrîk, çûçîka têvrîyan -
carduelis cannabina

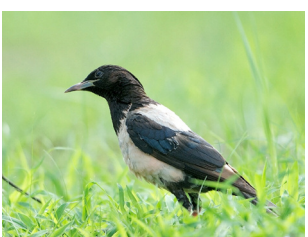
sivyanê çolê -
passer hispaniolensis

sêdidank -
petronia petronia

reşîşîk, zerzûrî, gwîbijînk,
reşwêle, reşolî, reşçêle -
sturnus vulgaris

teyîrkulî, xezayî, xezayîk,
xezalok -
sturnus roseus

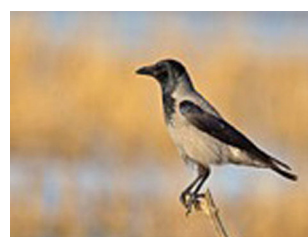
zerwêle, zerwêleyê şamî, zerwêlê
xatûnî, zerêle, pîropîro,
tuyotuyo, tiyopiyo, silobapîro -
oriolus oriolus

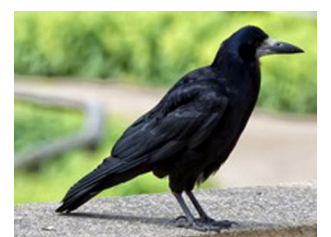
qîrgurg, qîra kelexan, qîjak -
corvus corax

qelereşk, keleş -
corvus corone

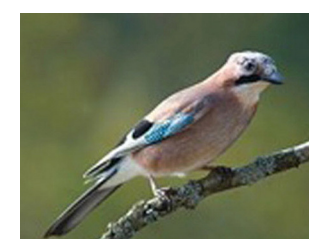
qîr, qîrika belek, qîrbelek,
qelegewir, qîrgewîrk -
corvus cornix

qîrereşka ziyanan, qîrereşîk,
qelexîrab, qelexurav -
corvus frugilegus

qîjqelank, qelqîşk, qelespîk,
qelebask, qîjqel, dûvdîrêj, qîjqok -
pica pica

şîrkak, kîrkak, kîrkewk,
çîlkak, alîk -
garrulus glandarius

qaqîşk, qelqîj, qelqîjk, qîjyank,
qaqwîşk -
pyrrhocorax

Balindeyên
malî

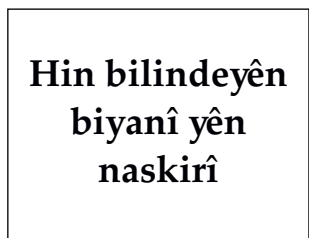
mirîşk -
gallus gallus domes-ticus

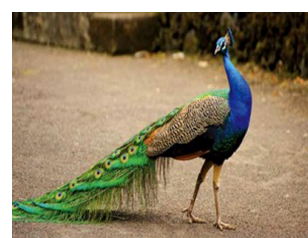
'elok, 'elelok, culux, qulî,
qulîqulî, antax, mirîşka,
şamî, şamî, hindî -
meleagris gallopavo

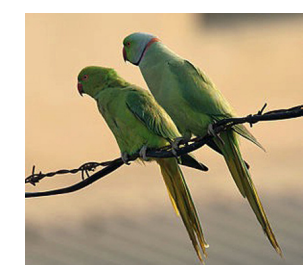
mirîşka fîr'ewnî -
numida meleagris

Hin bilindeyên
biyanî yên
naskirî

tawîs -
afropavo congensis

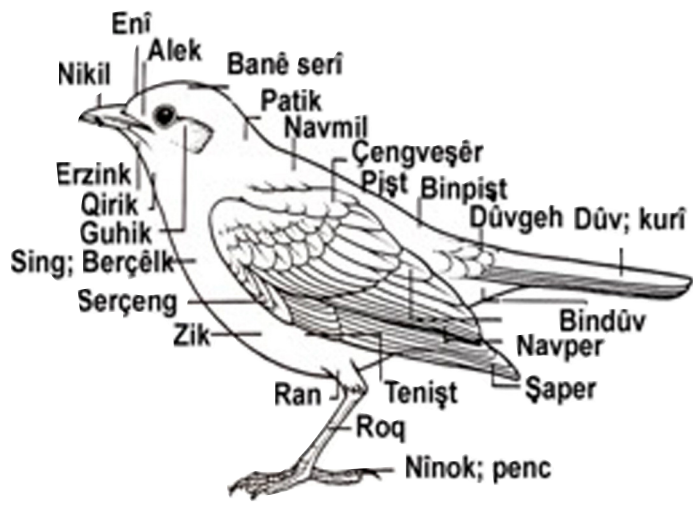
totîk, tûtîk, tolî -
psittacula krameri

kerdîkil -
struthio camelus

Endamên laşên çûkan

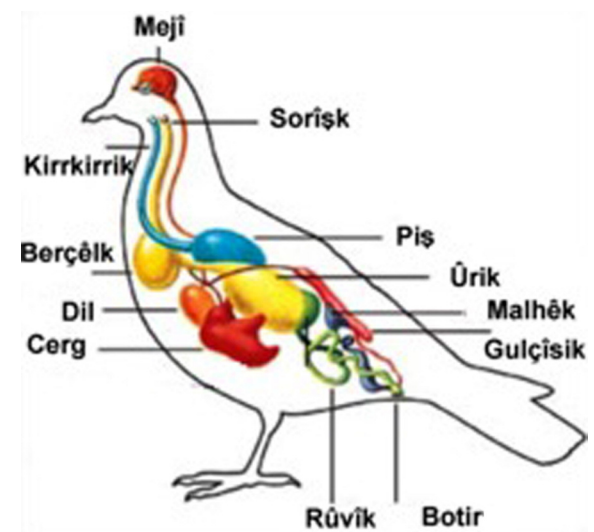
Amadekar: Îsmâîl TAHA ŞAHÎN

kurdî	tirkî	fransizî	îngilizî
enî	alın	front	front
alek, rû	yanak	joue	cheek
nikil	gaga	bec	beak
banê serî	tepe	sommet du crâne	top of head
patik	ense	nuque	back of the head

navmil	omuz	partie inter-scapulaire	interscapular area
pişt	sırt	dos	back
binpişt, qaçik	kuyruk	bas du dos	low back
	sokumu		
dûv, kurî, boçik, terî	kuyruk	queue	tail
bindûv	altkuyruk	croupion	vent
şaper	uçuş tüyleri	remige	primary remigez
tenişt, tehêl, kêlek	yan göğüs	flanc	flank
roq, çîp	kuş bacağının üçüncü bölütü	tarse	tarsus
penc	pençe	griffe	clow
ran, hêt	but	cuisse	thigh
zik	karın	ventre	belly
serçeng	kanat ucu	extrémité de l'aile	manus
berçêlk, qûtildank, bertork	kursak	jabot	crop
guhik	kulakçık	oreillette	auricle
qirik	boğaz	gorge	throat
erzink	çene	menton	chin

kurdî	tirkî	fransizî	îngilizî
meji, mêjî	beyin	cerveau	brain
sorîçk, sorsork	yemek borusu	œsophage	oesophagus
kirkirk	soluk borusu	trachée	trachea
berçêlk, qûtildank, bertork	kursak	jabot	crop
dil	kalp	cœur	heart
cerg, ciger, mêlak, kezêb	karaciğer	foie	liver
rûvîk, rovî, rûdî	bağırsak	intestin	intestine
botir, pind	kloak	anat. cloaque	cloaca
gulçîsk, gurçîsk, gurçik, guhçilik	böbrek	rein	kidney
malhêk, hêkdank	yumurtalık	ovaire	ovary
ûrik, kursîdank, destarok, aşik	taşlık	gésier	gizzard
piş, pişik, sih, sipelk	akciğer	poumon	lung

Hin peyvên kêmnas – nenas

- V -

Amadekar: Reşo ZÎLAN

kurdî	tirkî	fransizî	îngilizî
navçît: benpork, pê kezîyên xwe girê didin	örük bağı	ruban pour nouer les nattes de cheveux	hair ribbon
navrewan: navran, di şalwar de sêkuja di navbera herdu lingan de	apışlık	entrejambe du pantalon, du pantalon bouffant	a piece of cloth in a trouser covering crotch
teberzîn	teber	hallebarde	halberd
nefsmezî: qure	havalı	arrogant, prétentieux	arrogant, self-important
nehêre	yayık	baratte	a churn
nîçkirin	fondip	action de boire (cul sec)	quaff
nîç kirin	fondip yapmak	boire (cul sec)	to quaff
niyas: nas	tanıdık	relation, connaissance	acquainted
berniyas, bernas	tanınan, bilinen	familier, connu	familiar, know
pale pûse: pel û pot, pizgur, pilî pirtî	pılıpırtı	bric-à-brac	junk, clobber
palebetalk: şeytanmijûlk, karbetalk, şivanşitexilînk	çalışan birini oyalamak veya dikkatini dağıtmak	chose ou élément qui distrait du travail, distraction	distractor or distraction from serious work
palor: palûl, mijane, mijank	kızağın boyunduruk bağlantı çubukları	bâtonnets de connexion de l'axe du traîneau	yoke's rod ?
paloş: pelax, pelex	kurutulmuş ot	herbe sèche	dried gras
paşedîn	arı kovanlığı	rucher	apirary
pêberjêr	yokuş aşağı	descente	downhill
pêberjor	yokuş yukarı	montée	uphill
pêgirtêk	1. merdiven korkuluğu, 2. parmaklık	rampe de l'escalier, ballustrade	1. staircase, 2. railing
pêhevraz	yokuş yukarı	montée	uphill
peletî: pele'ewir, pel, pelt, pelta ewir	bulut parçası	un bout de nuage	clouds part
pêrê: rêbizink, êkpê	patika	sentier, sente, sentier de chèvre	hiking ???
perese bûn: terebera bûn, tarovaro bûn, bijale bûn, pijale bûn, belawela bûn	darmadağın olmak	être sans dessus-dessous, être éparpillé	to be scattered
perese: terebera, tarovaro, bijale, pijale, belawela	darmadağın	éparpillé, en désordre	scatterd
pêvend kirin: aşle kirin, patrome (petreme, petirme, metirme) kirin	aşlamak	greffer, transplanter	to graft, transplant
pêvend	aşılama	greffe, transplantation	graft, transplant
pêxîk: taq	kör pencere	niche (dans le mur)	niche
bargîn: bargîr, beygîr	beygir	rosse, cheval de somme	packhorse

pêxim lê xistin: pêyê xwe lê xistin	sekte vurmak	empêcher, entraver, interrompre, suspendre	to impede, to interrupt, to block
pêxim	sekte	interruption, suspension, arrêt	standstill, failure, interruption
peyik	peyk: şalvarda apışlık uzantısı	entre-jambe ample du pantalon bouffant	baggy part of a pair of shalvar
pîngal: hêlîvank, motik, pînekal	fol	pondoir	poultry nest egg
pîngaz	tavuğun yuva dışında yumurtladığı yer	lieu où les poules pondent à l'extérieur du nid	place the hen lays her eggs outside the nest
barîbûyî, bacêle	yuva dışında ya da gizli bir yerde yumurtlayan tavuk	poule qui pond hors du nid ou dans des endroits cachés	the hen that lays eggs out of her nest or in secret places
qeb xwastin: meydan xwastin	meydan okumak	défier	to challenge
qeb: hevrik	rakip	rival, concurrent	competitor
rax: best	yatak (ırmak vs için),	lit	
"raxa çêm"		lit de rivière	river bed
semax	oturaklı, ağırbaşlı	sérieux, solennel, tenace	sober, solemn
<filankes mirovekî semax e>		(qqn est un homme sobre)	
sengolik: sengol, singol, singole	bir yaşını doldurmuş dana	veau d'un an	one year old calf
sengole	(mecazi) tonbul genç	adolescent dodu,	an obese teenager
sûs girtin: jeng girtin	paslanmak	rouiller	to rust
şatik (Qoçgirî)	ense	nuque	nape
şay	oyunda eş	partenaire de jeu	fellow-players
şeh	tüfekte fişeklerin sürülerek takılan yaylı altlık	chargeur à ressorts d'arme à feu	magazine
şel: şîl:	parça	morceau, motte	piece
<şelek bûz> perçe	"buz parçası"	« bloc de glace »	"a piece of ice"
şelal: fir, fir, sêrek	seyrek	clairsemé, espacé	sparse
şêrgul: bijîya şêr	aslan yelesi	crinière de lion	lion's mane
şetele:	1. çığ, 2. bela, felaket, musibet	1. avalanche, 2. calamité, désastre	1. avalanche, 2. trouble, calamity, disaster
<şetele ket nav pêz>			
şewe, şeb	göztaşı	sulfate de cuivre	copper sulfate
şewşibandin	yalpalamak	tituber, chanceler	to lurch
şirne: qîl, limbûz, lembûz, limûz	fil veya vahşi domuz dişi	défense (de sanglier)	ivory, tusks

Hin Peyv ji pirtûkên Xelîfe Êsiv

- 1 -

Amadekar: Omîdê Mistefayê CELALÎ

kurdî	tirkî	fransîzî	îngilîzî
Eqîda Îmanê			
tuneyî: çuneyî	adem, yok (yoktan)	néant	nothingness
xudanruh: giyandar	canlı varlık	vivant, être vivant	living being
destbilindkirin: destvegirtin, destraberkirin	dua için el açmak	le fait de lever les mains pour la prière	raising hands in prayers
adetî: ji rêzê, edetî	sıradan, bayağı, olağan	usuel, ordinaire	normal, ordinary
Xutbe			
dehyek: ji dehan yek	onda bir	un dixième	one tenth
Feraîz			
bêparî: zirbehîrî, zirbarî	mahrum bırakma / etme	privation	deprivation
xudanferz: xwedanê pareke mîratelyê:	mirasçı, kalıtçı	héritier	heir
mîratgir, mîratxwer, wêris			
navdan: binavkirin	adlandırmak	nommer	to name
Teqrîz			
kûtxwer: kurtêlxwer	yyici	vénal	venal
bêbiha: bêqîmet	değersiz	sans valeur, vil	worthless
xudanbiha: biqîmet	değerli	précieux, qui a de la valeur	worthy, valuable
kêmbiha	ucuz, değeri düşük	bon marché	cheap
palan: kurtan, semerê keran	semer	bât	packsaddle
pêç: şaşik	sarik	turban	turban
<ji serî veke pêç û emamet, xudê nedaye wî bext û seadet>			
bihîn= bihîstin <ger nebihin> ez dibihim, min bihî	duymak	entendre	to hear
nav mela: bi nav mela ye, qaşo mela	sözde molla	il n'a de mollah que le nom, soit disant mollah	so-called molla
bêçav: çavkor, kor, kore, nebîna	kör	aveugle	blind
payende: <dinya ne payende û baqî ye>	destek, dayanak	durable	enduring, eternal, long-lasting
can: ciwan <mizgîn li we be ey pîr û cana, çi kesê wê bixwîne dibe feqîh û zana>	genç	jeune	young
şorezar: şorekî, şorak, şoregeh	çorak arazi	terre infertile à cause de la salinisation	barren land
serece: cizama keran:	eşek cüzzamı	lèpre des ânes	leprosy of donkeys
<zen dikin li wan rabûye serce>		"ils croyaient avoir contracté la lèpre des ânes"	

Heşare

Amadekar: Eyûb Sînan KIRAN

kurdi	latînî	tirkî	fransîzî	îngilîzî
heşare	<i>insectum</i>	haşere	insecte	insect
kurmê daran ê sor	<i>cossus cossus</i>	ağaç kızılkurdu	cossus, gâte-bois	larva of goat moth
kurmê daran ê zer	<i>zeuzera pyrina</i>	ağaç sarıkurdu	zeuzère du poirier	larva of leopard moth
spîyê gezoya bîstanan	<i>aphis gossypii</i>	pamuk yaprak biti	puçeron du cotonnier	cotton aphid
spîyê gezoya gulan	<i>aphis rosae</i>	gül yaprakbiti(gül afidi)	puçeron vert du rosier	rose aphid
spîyê pelên gûzan	<i>callaphis juglandis</i>	ceviz yaprak biti	puçeron du noyer	walnut aphid
spîyê pelên teneyî (dext)	<i>rhopalosiphum padi</i>	ekin yaprak bitleri	puçeron du noyer	the bird cherry-oat aphid
spîyê simbilên (guliyên) genimî	<i>sitobion avenae</i>	hububat yaprak biti	puçeron du noyer	the english grain aphid
spîyê pelên genimî	<i>schizaphis graminum</i>	buğday yaprak biti	puçeron de céréales	spring grain aphid
spîyê pelên xoxan	<i>myzus persicae</i>	şeftali yaprak biti	puçeron vert du pêcher	green peach aphid
spîyê koka nîskan	<i>smyntuodes betae</i>	mercimek kök biti	puçeron de la racine de lentilles	bean root aphid
kurmê baqilkan	<i>bruchus rufimanus</i>	bakla tohum böceği	charançon de pois	broad bean weevil
kurmê nîskan	<i>bruchus lentis bruchus ervi</i>	mercimek tohum böceği	zabre de graines de lentilles	lentil seed beetle
kurmê pelên genimî	<i>tinea granella</i>	buğday güvesi	teigne des grains	corn moth
kurmê koka teneyî (dext)	<i>zabrus tenebrioides</i>	ekin kamburböceği	zabre des céréales	corn ground beetle
spîyê genimî	<i>sitophilus granarius</i>	buğday biti	charançon du blé	wheat weevil
spîyê birincî	<i>sitophilus oryzae</i>	pirinç biti	charançon du riz	rice weevil
maşotê nokan	<i>heliathis dipsacea</i>	domates yeşilkurdu	leucanie	marbled clover
maşotê gûzika pembûyî	<i>helioverpa armigera</i>	pamuk yeşilkurdu	ver de coton	cotton bollworm
maşotê pelên pembûyî	<i>spodoptera littoralis</i>	pamuk yaprak kurdu	noctuelle méditerranéenne	egyptian cotton leafworm
maşotê pembûyî	<i>spodoptera exigua</i>	çizgili yaprak kurdu	légionnaire de la betterave	beet armyworm
kurmê gindoran (petêx)	<i>myiopardalis pardalina</i>	kavun sineği	mouche de melon	melon fly
kurmê fistiğan	<i>eurytoma pistacia</i>	fıstık içkurdu		eurytoma
qoşnîla koka nîskan	<i>porphyrophora polonica</i>	mercimek kökkoşnili	chenille de lentilles	polish cochineal
kurmê şitlê sebzeyan	<i>agrotis segetum</i>	bozkurt	noctuelle des moissons	turnip moth
tevnepîrka pembûyî	<i>tetranychus urticae</i>	iki noktali kırmızı örümcek	tétranyque à deux points,	twospotted spider mite.
tevnepîrka pembûyî ya sor	<i>tetranychus cinnabarinus</i>	kırmızı örümcek	araignée rouge du cotonnier	the carmine spider mite,
kurmê gûşiyên tiriyan	<i>lobesia botrana</i>	salkım güvesi	eudémis de la vigne	european grapevine moth
maşotê çereyê	<i>pyrausta sticticalis</i>	çayır turtılı	chenille des près	meadow caterpillar??
qimilê tûyan	<i>dolycoris baccarum</i>	đut kimilî	punaise des baies	sloe bug
kuliyê kesk	<i>tettigonia (locusta) viridissima</i>	yeşil çekirgeler	grande sauterelle verte	great green bush-cricket
kuliyê çolê	<i>schistocerca gregaria</i>	çöl çekirgesi	criquet pèlerin	desert locust
gûstêrk, teyîsteyîsok, teysok, stêrstêrok, agirstênk, zîqzîqok, baranbirk	<i>lampyris noctiluca</i>	ateş böceği	lampyre, ver luisant	glow-worm
spîyê guritîyê	<i>sarcoptes scabiei</i>	uyuzböceği	sarcopte	itch mite

Kurmê daran ê sor -
Cossus cossus

Kurmê daran ê zer -
Zeuzera pyrina

Spîyê gezoya bîstanan -
Aphis gossypii

Spîyê gezoya gulan -
Aphis rosae

Spîyê pelên gûzan -
Callaphis juglandis

Spîyê pelên teneyî (danî) -
Rhopalosiphum padi

Spîyê simbilên (guliyên) genimî -
Sitobion avenae

Spîyê pelên genimî -
Schizaphis graminum

Spîyê pelên xoxan -
Myzus persicae

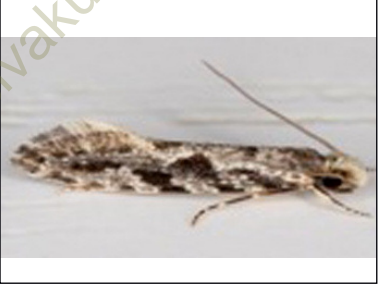
Spîyê koka nîskan -
Smyntuodes betae

Kurmê baqilkan -
Bruchus rufimanus

Kurmê nîskan -
Bruchus lentis

Kurmê pelên genimî -
Tinea granella

Kurmê koka teneyî (dext) -
Zabrus tenebrioides

Spîyê genimî -
Sitophilus granarius

Spîyê birincî -
Sitophilus oryzae

Maşotê nokan -
Heliothis dipsacea

Maşotê gûzika pembûyî -
Helicoverpa armigera

Tevnepîrka pembûyî -
Tetranychus urticae

Tevnepîrka pembûyî ya sor -
Tetranychus cinnabarinus

Kurmê gûşiyên tiryan -
Lobesia botrana

Maşotê çereyê -
Pyrausta sticticalis

Qimilê tûyan -
Dolycoris baccarum

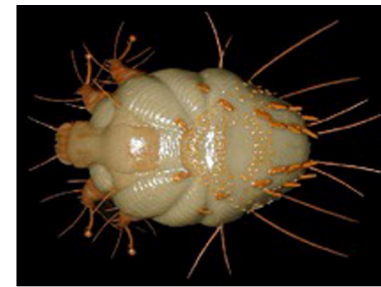
Kuliyê kesk -
Tettigonia (Locusta) viridissima

Kuliyê çolê -
Schistocerca gregaria

Gûstêrk -
Lampyrus noctiluca

Spîyê gurîtiyê -
Sarcoptes scabiei

Hinek termên entomolojîyê

Amadekar: Eyûb Sînan KIRAN

kurdî	latînî	tirkî	fransizî	îngilîzî
şehmar, şemar, bijmar, şarmar, zîvzîve, hezarpê, çîlpê, pîrpêtk	<i>chilopoda</i>	çîyanlar	mille-pattes	milipede, centipede
kurmê toxuman	<i>bruchidae</i>	baklagiller biti	puceron des cosses	bean weevils
spîyê biqalîk	<i>diaspididae</i>	kabuklu bitler	hémiptères	diaspididae, hemitera
goştîxwer	<i>carnivora</i>	etçîl	carnivore	carnivora
perwanegel	<i>lepidoptera</i>	kelebekker	lépidoptère	lepidoptera
mêşgel	<i>diptera</i>	çiftkanatlılar	diptère	diptera, fly
gûzika buhukan	<i>cocoon, pupa</i>	böcek mummyaları	cocon	cocoon, pupa
xerzê mêşan		sinek yumurtaları	œuf de moustique	mosquito eggs
kurmê daran	<i>cossidae</i>	ağaç güvesi	zeuzère	cossidae
spîyê pelên nebatan	<i>aphididae</i>	yaprak biti	aphydés	aphididae
neçîrvan	<i>predator</i>	avcı	prédateur	predator
heşerexwer	<i>insectivorous</i>	böceklerle beslenen	insectivore	insectivore
giyaxwer	<i>herbivor</i>	otçul	herbivore	herbivore

Gulûgîyayên Kurdistanê

- I -

Amadekar: Ehmedê DIRÎHÎ

Termînolojîya zanistî ya botanîk û gulûgîyayan xwedî zimanekî pir taybetî ye. Di vê zanistê de her gulûgîyayek xwedî çend navên lipeyhev in. Bo nimûne, wek navê malbatê, navê wan yên xweser, navên varyetê û paşnavê wan.

Gava ku gulûgîyayeke nû yan jî cureyeke wê ya nû têtê dîtin, eger berê navê vî cureyî tune be, navê wê yê zanistî li gor prensîpeke zanistî û navneteweyî lê têtê kirin. Navê bingeîn dîyar e, lê paşnav û cure ne dîyar e. Zanyar di vê rewşê de çend rêyan didin ber xwe. Yek ew e ku navê kesê ew gulûgîya dîtîye lê bête zêde kirin. Ya din jî, ku piranî li gor vî dîçin, navê cihê ku ew lê hatîye dîtin lê, zêde dikin. Ew cih dikare devereke be, bajar yan jî welatek be, yan jî navê xelkekî be. Bi vî rengî ew dibe xwedî navekî nû yê zanistî û temam. Êdî ew nav li gor wê li navenda navneteweyî ya qeydkirina navên zanistî têtê nivîsin û dikeve listeya katalogan.

Di navên gulûgîyayan de, em dibînin ku gelek navên zanistî hene, ku di bin van navên latîni de hatine nivîsîn: "Kurdicum, Kurdica, Kurdistanica, Carduchorum/ Karduchorum".

Me wisan rast dît ku em wan navaan wergerînin kurdî û bikin: Kurdî/... Kurdan, Kurdistanî/ ... Kurdistanê, Kardoxî.

Bo nimûne, "Tulipa" heye ku bi kurdî jê re dibêjin -alal, hilale, mêlaq, lale, helal. Lê li Kurdistanê cureyek hatîye dîtin ku jê re gotine "Tulipa Kurdica". Em jî vî navî dikin -laleya kurdî-. Heçî peyva lale ye, peyveke kevn ya îranî ye; -alaleg- paşê di farsî û kurdî de bûye -lale/ alal hwd.

Li gor vî, em li jêrê hindêk ji wan wergeran pêşkêş dikin.

Beşa *Kurdicum* û *Kurdica*

latîni	kurdî
<i>Achillea nobilis subsp kurdica</i>	Bêwîjan kurdî
<i>Alcea kurdica</i>	Hêroya kurdî
<i>Anchusa azurea var kurdica</i>	Gûriza kurdî
<i>Anthemis kurdica</i>	Beybûna kurdî
<i>Euphorbia kurdica</i>	Xweşîla kurdî
<i>Fritillaria crassifolia subsp kurdica</i>	Gulşilêra kurdî
<i>Fritillaria imperialis subsp kurdica</i>	Gulnixwîna kurdî
<i>Hesperis persica subsp kurdica</i>	Qaçmûka kurdî
<i>Linum pycnophyllum subsp kurdicum</i>	Kitana kurdî
<i>Nerium oleander subsp kurdicum</i>	Rûlika kurdî

latîni	kurdî
<i>Ornithogalum kurdicum</i>	Axbandira kurdî
<i>Orobancha kurdica</i>	Giyagurga kurdî
<i>Phlomis kurdica</i>	Sîvanoka /guhbeloka kurdî
<i>Pistacia atlantica subsp kurdica</i>	Kizwana kurdî
<i>Plantago kurdica</i>	Belghewêza kurdî
<i>Prunus kurdica</i>	Êrûga kurdî
<i>Ranunculus kurdicus</i>	Çûnga kurdî
<i>Thlaspi kurdicum</i>	Nançûka kurdî
<i>Tragopogon kurdicus</i>	Spinga kurdî
<i>Tulipa kurdica</i>	Laleya / alala kurdî

Achillea nobilis subsp kurdica
Bêwîjana kurdî

Alcea kurdica
Hêroya kurdî

Anchusa azurea var kurdica
Gûriza kurdî

Anthemis kurdica
Beybûna kurdî

Euphorbia kurdica
Xweşîla kurdî

Fritillaria crassifolia subsp kurdica
Gulşilêra kurdî

Fritillaria imperialis subsp kurdica
Gulnixwîna kurdî

Hesperis persica subsp kurdica
Qaçmûka kurdî

Linum pycnophyllum subsp kurdicum
Kitana kurdî

Nerium oleander subsp kurdicum
Rûlika kurdî

Ornithogalum kurdicum
Axbandira kurdî

Orobancha kurdica
Giyagurga kurdî

Phlomis kurdica
Sîvanoka - guhbeloka kurdî

Pistacia atlantica subsp kurdica
Kizwana kurdî

Plantago kurdica
Belghewêza kurdî

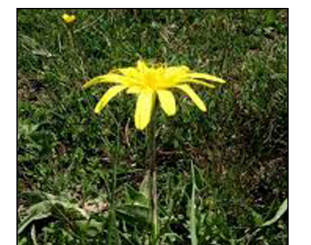
Prunus kurdica
Êrûga kurdî

Ranunculus kurdicus
Çûnga kurdî

Thlaspi kurdicum
Nançûka kurdî

Tragopogon kurdicus
Spinga kurdî

Tulipa kurdica
Laleya - alala kurdî

KURMANCE

MAGAZINE LINGUISTIQUE KURDE, supplément du Bulletin de liaison et d'information
© INSTITUT KURDE DE PARIS, 106, rue La Fayette, 75010 Paris - France, Tel. : 00 33 (0)1 48 24 64 64, www.fikp.org
Directeur de la publication : Reşo ZÎLAN, Réalisation : M. HASSAN

Kamuran A. BEDIR KHAN

Joséfa BERTOLINO

Kendal NEZAN

Ferhenga KURDÎ - FRANSIZÎ

PÊŞGOTIN

Ferhenga kurdî-fransizî xwedî dîrokeke dûr û dirêj a ku diçe ta salên 1930an. Di wê demê de, birayên Bedirxan, tevî hin rewşenbîrên kurd ên li Binê Xetê, dest bi tevgera nûjeniya kurmanciyê kiribûn, kovara Hawarê û pirtûkên bi alfabe ya xwe ya latîni çap dikirin. Mîr Celadet li ser rêzimana kurmanci û ferhengeke kurdî-kurdî dixebitî. Mîr Kamûran jî dixwest ferhengeke kurdî-fransizî ya berfireh amade bike.

Rêzimana Mîr Celadet, piştî mirina wî ya bêwext, bi destê hevalê wî Roger Lescot hat temam kirin û di sala 1970ê de, li Parisê, li jêr navê *Grammaire kurde (dialecte kurmandji)* çap bû. Mixabin, temenê Mîr Celadet wefa nekir ku xebata ferhenga xwe ya kurdî-kurdî bibe serî.

Mîr Kamûran di sala 1947an de li Fransayê bicih bû, û ta 1970ê li Xwendegêha zimanên rojhilatî (*Ecole des langues Orientales*) ya Zanîngeha Parisê profesoriya ziman û çanda kurdî kir. Mîr, di van salan de çend pirtûk li ser rêzimana kurdî û fêrbûna zimanê kurdî weşandin, Qur'an wergerand kurmanci û li ser ferhenga kurdî-fransizî xebitî. Hevjîna wî, Nathalie d'Osovetzky, ku aristokrateka polonî bû û baş bi rûsî û almanî jî dizanibû ta mirina xwe, di sala 1975an de, alîkariya vê xebatê kir, nexasim ji bo ferheng û çavkaniyên rûsî.

Di sala 1978an de Mîr Kamûran jî piştî nexweşîneke kurt koça dawî kir. Berî wefata xwe ji bo ferhengê bi qasî 25.000 peyv berhev kiribûn û wergerandibûn fransizî. Lê ew di wê baweriyê de bû ku ew xebatê nivêcî bû, ji çapê re ne amade bû. Dixwest ku bi hindikî peyvên ku di ferhengên Qanatê Kurdo û Bakaev de hene li ser bîna zêde kirin û ferheng bi peyvên soranî û dimilî jî bîna dewlemend kirin ta ku bibe ferhengeke hemî zarava û devokên kurdî.

Ev erka giran bi awayekî kete ser milên min.

Amadekirina ferhenga zimanê gelekî ku di coxrafyayê berfireh, asê û perçekirî de belav bûye, nebûye zimanê dewletê, neketiye nav teşeyên kedi yê normên fermî, bê guman ne karê kesekî û ne jî yê çend salan e. Ji bilî bikaranîna berhevok û ferheng û çavkaniyên nivîskî, xebatên li ser zargotinê, li ser zarava û devokên Kurdistanê û yê civatên kurdî yê dervayî Kurdistanê (Xorasan, Anatolya navîn, Qefqas û hwd.) divêtin.

Ji bo destpêkê me komeke xebatê li Parisê pêk anî. Tê de: du xwendekarên berê yê Mîr Kamûran, Joséfa Bertolino û Caroline Delassus, hevjîna Roger Lescot, Marlise Lescot, zimannasê kurd Xosrow Ebdullahi û hin welatîyên kurd ên ku li gundan mane, cotkarî, şivanî an jî pişekarî kirine, bi kurdî mezîn bûne û jiyane.

Piştî danîna Enstîtuya kurdî, bergeha me firehtir bû; me dikarî salê du caran zimannas, nivîskar û rojnamevanên kurd ên ji navçeyên cihê yê Kurdistanê bicivînin, li ser pirsên berhevkirina peyvên kurdî yê devokan, yê pişeyan, yê klasîkên

nivîskî û yê zargotiniyê û bikaranînan wan ên îdyomî û methelokî bixebitin. Xebatên *Kurmanci*, li jêr serpereştiya Reşo Zilan, alîkariyê hêja dan zelalkirina wateyên gelek peyv û îdyoman û bi vî awayî ferhenga me dewlemendtir kirin. Dîsa, xebata koma *Vate* li ser zaravayê kirdkî, li jêr serpereştiya Malmîsanij, û ferhenga wî, bûn bingehên peyvên dimilkî yê ferhenga kurdî-fransizî.

Di warê soranî ango kurdî ya navendî de me ferhengên kurdî-îngilîzî yê Tewfîq Wehbi û Şefîq Qezaz wekî bingeh zanî, ji wan û ji ferhengên kurdî yê pirzaravayî yê Gîwî Mukriyanî û Hejar Mukriyanî gelek sûd wergirt.

Ji dawiya sedsala XIXan ve de rojhilatnasên rûs û zanayên kurd ên sovyetî û rûsî di gelek waran de xizmeteke mezin dane pêşvebirina kurdnasiyê. Me di xebata xwe de ji Ferhenga kurdî-fransizî (*Dictionnaire kurde-français*) ya Alexandre Jaba, ku di sala 1879an de li Sankt Petersburgê çap bûye û ji 15.000 peyvyan pêk tê, ji ferhengên kurdî-rûsî yê zanayê kurd ê navdar Qanatê Kurdo, ji ferhengên X. Bakaev û I. Farîzov gelek sûd wergirtiye her weha ji berhevokên hêja yê zargotina kurdî yê zanayên kurd Ordixan û Celîl Celîl.

Li Bakurê Kurdistanê jî di niv-sedsala dawîn de ferhengnasiya kurdî pêşve diçe. Piştî ferhenga Yûsif Ziyaeddîn Paşa bi wergera tirkî ya M. Emîn Bozarlan, ferhengên kurdî-tirkî yê Musa Anter (1967) û D. Îzolî (1992), Zana Farqînî ferhengên mezin ên tirkî-kurdî (2000) û kurdî-tirkî (2005) amade û çap kirine ku xebatên dewlemend û hêja ne.

Ferhenga kurdî-fransizî ya li destê we yekem ferhenga bi zimanekî biyanî ye ku peyvên ji hemû zarava û devokên kurdî bi wergera wan a fransizî pêşkêşî xwendevanan dike. Tê de bêtir ji 85.000 peyv hatine civandin. Lê ji ber ku hin peyv li gor navçe û devokan bi awayên cuda tîna bilêv kirin û lewre hatine dubare kirin hejmara peyvyan bi qasî 70.000î ye. Me ev guherteyên devokî bi hêviya ku rojekê bi kêrî lêkolînê li ser *diyalektoloji* ango zaravanasiya kurdî bîna xistin nav ferhengê.

Li gor zimanên din ev hejmareke gelek bilind û nişana dewlemendiyeke mezin e.

Kurdî, nexasim di warê jiyana gundîtiyê, ya cotkarî û xwedîkirina pez û dewaran de, her wisa jî di warê peyvendiyan civakî û merivatiyê de pirr zengîn e.

Em carina di warê wergera wan a fransizî de ketin tengasiyê. Zimanê Molière û Voltaire her çend kevn û navdar be jî, ji bo **xezûr** û **zîrbav** tenê peyva *beau-père*, ji bo **xesî** û **jinbavê** peyva *belle-mère*, ji bo **zava** û **kurhilî** *beau-frère*, ji bo **pismam**, **kurxal**, **kurmet**, **kurxaltî**, **amoza** peyva *cousin*, ji bo **dotmam**, **keçxal**, **keçmet**, **keçxaltî** peyva *cousine* bi kar tîne.

Di kurdî de bi dehan peyv li ser teşeyên simbêlan, li ser awayên serî, poz û difn, hwd hene ku li hemberî wan kêr wêşeyên fransizî hene, her weha ji bo navên kar û berxan li gor jî û temenên wan.

Di milê din de, kurdî di warên ramaniyê, felsefî, zanistî û îdarî de beşeke girîng a peyvên xwe ji zimanên din, bi taybetî ji erebî û fransizî deyn kiriye. Tê de çend sed peyvên yewnanî (bexdenûs, fidan, fistan, îspanax, kilîse, mengene, mermer, qanûn, qelem, hwd.) hene, lê yê tirkî pirr kêr in. Ta ku me kariye, me li ber peyvên ku ji zimanên biyanî ketine nav kurdî rişeya wan diyar kiriye.

Lê hin peyvên reng e biyanî ketine kirasekî kurdî yê wisa lihevhatî ku reg û rêçikên rêwîtiya wan a dîrokî ji binemala wan a seretayî êdî nexuya ne, li benda lêkolînê etimolojiyê zanistî ne.

Piraniya peyvên kurdî *polisemîk* ango pirwate ne. Wateya wan di nav zeman de, carna jî li gor herêm û navçeyan, li gor civatê û awayê bikaranîna diguhere. Tenê di mînakên de bikaranîna wan dikare têgihîştina wan zelal û ronak bike. Lewre me di vê ferhengê de cihê fireh daye mînakên bikaranîna peyvyan di wateyên wan ên cuda de. Ev nimûne, li gor pêdiviyê, ji çavkaniyên zargotinê, ji gotinên pêşyan û ji kilam û stranên hatine hilbijartin.

Wekî îngilîzî, kurdî jî pirîcar merem û mebestên xwe, ziravî û nuansên xwe bi formên îdyomî îfade dike. Û me qasî pê zaniye ew îdyom berhev kirine û bi kar anîne.

Ferhengên bêkêmasî, yê ku tevahiya peyv û dewlemendiyan zimanekî bicivînin nîn in. Ferhenga me jî ne îstisna ye; wekî Xanî yê mezin gotiye ji "kemalê dîr e". Peyvên hin devokan, yê ku em ji wateya wan ne ewle bûn, yê nûçekirî û hêj baş rûneniştî, navên hin giya û çûkan ji ber nebûna agahiyên tekûz di vê çapa yekem a ferhengê de cih negirtin Em hêvîdar in ku xwendevan û zimannas me ji van kêmasî û şaşyan agahdar bikin ku çapên pêşerojê kamiltir bin.

Ferheng berhema xebata gelek welatîyên kurd û dostên fransiz e. Navên hin ji wan beşdarên domdar ên xebata amadekirinê, ya xwendin û rastkirinê, di rûpela pêşî ya taybetî de hatine nivîsin. Em ji hemîyan re ji bo keda wan, her weha ji ferhengnasê fransiz ê navdar Alain Rey ji bo pêşgotina wî, ji *Centre national du livre* (Navenda neteweyî ya pirtûkan) ya Fransayê jî ber arîkariya wê ya ji bo çapa ferhengê spasdar in.

Spasiyê germ û taybetî ji bo dotmîra me ya wefadar Sinemxan Bedirxan ji bo hevkarî û pistivaniya wê.

Bi vê xebatê me xwast rêza xwe ji zimannas û welaparêzê kurd ê mezin Mîr Kamûran Bedirxan re nişan bidin, amanca ku di vî warî de dabû ber xwe bibin serî û giyanê wî yê pak şad bikin.

Em hêvîdar in ku ew ferhenga ku tabloyê berfireh a zimanê kurdî yê zindî, geleri û edebî tevî dewlemendiyan wî yê zaravayî û devokî pêşkêş dike alîkar be ji bo xwendevanên kurd û fransizîxêv ên din ji bo çêtir têgihîştina ziman û çanda kurdî.

Kendal Nezan

www.arsivakurdi.org
www.arsivakurdi.org

INSTITUT KURDE DE PARIS

Gulana 2017an de
derdikeve

DICTIONNAIRE
KURDE - FRANÇAIS

FERHENGA
KURDÎ - FRANSIZÎ

Sous la direction
de Kendal NEZAN

Préface
d'Alain REY

85 000
entrées

*R*iveneuve
éditions